

מרכז מורשת יהדות תימן וקהילות ישראל

מרכז מורשת יהדות תימן וקהילות ישראל נחנך בספטמבר 2017 ובראשו עומד המנכ"ל מר חנניה קורש. המרכז נמצא ברחוב אברבנאל 7 בשכונת שעריים שבדרום העיר רחובות. שכונת התימנים הראשונה שנוסדה במושבות ארץ ישראל וראשונה הגיעו לרחובות בשנת 1908.

מרכז מורשת יהדות תימן וקהילות ישראל נבנה בשטח 3000 מ"ר ומשתרע על פני שלוש קומות, הכולל חללים מוזיאליים, אודיטוריום המונה 250 מקומות ישיבה, ספרייה, חדרי עיון, כיתות לימוד, משרדים ומרפסת מקורה. המרכז שם דגש וחשיבות יתרה בהנגשת המקום לבעלי צרכים מיוחדים.

למרכז מורשת עיצוב חדיש ומתקדם תוך חשיבה על אלמנטים אותנטיים וייחודיים אותו תכנן ועיצב האדריכל, יעקב גיל, מומחה בתכנון מבני ציבור בארץ ובחו"ל כגון: קמפוסים אוניברסיטאיים, בתי-חולים, מרכזי שיקום, מרכזי ספורט, מבני ציבור, בניני משרדים, מרכזי קניות, מרכזי מחקר ופיתוח, מלונות ועוד.

המרכז כולל אוספים מגוונים, תערוכות מתחלפות, תצוגות קבע ופעילויות ייחודיות להפצה ושימור המורשת של יהדות תימן באמצעות אוספים ומוצגים נדירים,

אותנטיים וייחודים. כל הפריטים, האוספים והתערוכות במוזיאון נתרמו על ידי בני הקהילה התימנית בארץ ומחו"ל ותורמים מקהילות שונות. עוד ניתן ללמוד את עולם הרוח העשיר של יהודי תימן באמצעות שולחן אינטראקטיבי ייחודי.

בפתיחה החגיגית של המרכז, מר רחמים מלול, ראש העיר רחובות, הדגיש: "אני מוצא חשיבות רבה בהקמתו של מרכז המורשת ליהדות תימן ולקהילות ישראל אשר יהווה עוגן תרבותי לכלל אזרחי מדינת ישראל. אין ספק בליבי, כי העיר רחובות מהווה מודל מוצלח לקליטת עלייה מכל הזמנים ומכל קהילות ישראל ועושר תרבותי זה יבוא לידי ביטוי במרכז החדש".

שיבת ציון המודרנית של גלויות ישראל השונות, שנבעה מכיסופים לארץ-ישראל, יצרה בה מפגש של עדות ותרבויות ממזרח וממערב. עולי תימן הראשונים עלו ארצה בשנת תרמ"ב (1881–1882) ועליה זו נקראה בפייהם "אעלה בתמר", סיכול האותיות של שנת עלייתם.

מאז, עולי תימן המשיכו באופן רציף להגיע ארצה מכל רחבי תימן. הם עבדו והתיישבו במקומות שונים: ירושלים, תל אביב, רחובות, ראשון לציון, פתח תקווה, חדרה, זיכרון יעקב, יבנאל, כנרת ומנחמיה ומאוחר יותר גם הרצליה, נתניה, נס ציונה, פרדסיה, אלישיב, כפר מרמורק, טירת שלום וישובים נוספים.

לקהילה הייחודית הזו נפתח המרכז, שהוא בית למורשת יהדות תימן לדורותיה.

מסע קסום אל המורשת האותנטית של יהודי תימן מתחיל בצפייה בסרט קצר, המציג את הרצון של יהודי תימן לעלות לארץ ישראל ואת הקשיים שעברו, החל ממחוזות תימן ועד לרגע המיוחל באדמת הקודש וההתיישבות בארץ ישראל. בסיום הסרט יצפה המבקר במגוון תערוכות שמעבירות, באמצעות צילומים אותנטיים, ציורים וצילומים את חייהם של הקהילה היהודית בתימן, המסורת, הדת, הגאווה והכמיהה לארץ הקודש. זאת בנוסף לתערוכות המציגות את חייהם ותרומתם של יהודי תימן לאחר עלייתם לארץ ישראל. עוד במרכז תערוכות של תשמישי קדושה, דגם בית הכנסת, עבודות אומנות, תכשיטים של מיטב הצורפים מתימן ומהארץ, רקמות, כלי בית שעברו את כל המסע הארוך מתימן לארץ ישראל, כתבי קודש, ספרי תורה ומגילות מלפני מאות שנים ועוד.

התערוכות המוצגות כיום במוזיאון:

תערוכה: כתבי יד תימניים

אוצר התערוכה: ד"ר אורי מלמד

בתערוכה זאת על "כתבי יד תימניים", מוצג מגוון עשיר של כתבי יד שהובאו ארצה מתימן. שגיב מחפוד, אספן כתבי היד התימניים של דורנו, תרם לתערוכה קבוצת כתבי יד עתיקים וחשובים באופן מיוחד. בתערוכה ניתן למצוא תשלובת נאה של תחומים שונים במדעי הרוח והיהדות, כגון תורה, הלכה וקבלה; מדרש ופרשנות; אגדה, שירה וסיפורת; רפואה, אסטרונומיה ואסטרוולוגיה ועוד. חלק מהעתקות כתבי היד הללו הן כתיבות אישיות (אוטוגראפים) של חכמים ורבנים בולטים שצמחו בתימן והתפרנסו אף מהעתקת ספרים שונים.

הכול יודעים כי קהילת יהודי תימן שימרה בקנאות את מורשתה היהודית במשך הדורות והנחילה אותה לבניה בשמרנות יתרה. תרומתה הסגולית לארון הספרים היהודי ניכרת בעיקר בתחומי המדרש היהודי והשירה העברית. ר' דוד בן-עמרם אֶלְעָדְנִי (המאה ה-14) חיבר את "מִדְרָשׁ הַגְּדוֹל", שהוא המאגר הגדול ביותר עד היום למדרשי התורה. ר' שְׁלֹם בֶּן-יוֹסֵף אֶלְשֶׁבֶזִי (המאה ה-17) כבש את מעוזי השירה העברית והערבית-היהודית על סוגיותיהם ועל מגוון תבניותיהם.

יצירותיהם של שני חכמי תימן הללו תרמו ערכים וצירופי מילים חדשים למילון העברי וקבעו בכך את מעמדם של השניים כסוכני תרבות יהודית מקורית עד ימינו.

יחסם של בני תימן לכתבי היד שלהם או לדפוסים ישנים שהועברו אליהם, היה יחס עילאי של כבוד וקדושה יתרה. הספר, ולא רק ספר-תורה, נחשב בעיניהם נכס

יקר-ערך, בדיוק כמו תכשיט זהב או עדי כסף, הנמכרים בשוק בדמים מרובים. לפיכך כינוהו בני תימן במילה "חפץ", והשקיעו בו את רוב ממונם.

תערוכה: "רגעים בצנעא" – יחיא חייבי

אוצרת: אסתר מוצ'בסקי-שנפר

יחיא חייבי (1911–1977) נולד וגדל בצנעא ועלה לארץ ב-1944. כנער, סייע חייבי למשלחת רופאים איטלקים שהגיעו לתימן ובתמורה העניקו לו מצלמה; מאז החל לצלם. בשנות השלושים במאה שעברה, פעל למעשה כצלם יחיד וייחודי ותיעד בעיקר את הקהילה היהודית בצנעא לצד אירועי היום יום בעיר המוסלמית וכן את הקהילה האירופית הקטנה בצנעא. אף שחייבי היה צלם מתעד ולא עסק במבע אמנותי, הרי אין מקבילה בעת ההיא בתימן לצילומיו הנדירים, השופכים אור על מגוון רחב של תחומים ונושאים. פעילותו כצלם בעת ההיא בצנעא מותירה עדות חשובה על שנות השלושים והארבעים בתימן.

תערוכתו המיוחדת 'רגעים בצנעא, תצלומי יחיא חייבי, 1930–1944', הוצגה בבית טיכו בירושלים ב-2014.

מוזיאון ישראל הוציא לאור את צילומיו בתערוכה בשם "רגעים בצנעא".

תערוכה: זיכרונות ילדות מצנעא

אוצרת: אסתר מוצ'בסקי-שנפר

שלמה עוזרי נולד בשנת 1925 בצנעא בירת תימן והתגורר שם ברובע היהודי עד לגיל 22. כבר בתימן צייר עוזרי נופים ודיוקנאות בקולמוס נוצה, דבר שלא היה מוכר בתימן בימים ההם. אמנות פיגורטיבית לא הייתה מקובלת בתימן מסיבות דתיות של איסור פסל ותמונה. וכמו כן, יהודים לא עסקו בציור בתימן. בשנת 1947 עלה עוזרי לארץ ישראל, התיישב בקיבוץ שדות ים מספר שנים, אחר כך עזב לתל אביב בכדי לפתח את כישרון הציור שלו. עוזרי סיים את לימודיו במכון אבני לאומנויות ובמדרשה למורי אומנות. עוזרי הפך לאחד המורים הראשונים לציור ולתולדות האומנות מיוצאי תימן בראשית שנותיה של מדינת ישראל, והציג את יצירותיו ביחד עם אמנים נוספים במגוון תערוכות. בשנת 1996 הציג את יצירותיו בתערוכת יחיד בגלריית "הכיכר" ביפו. בשנת 2000 יצא לאור הספר "חוויות ילדות מצנעא" על חייו ויצירותיו בהוצאת "אעלה בתמר". לאורך כל הדרך, התפרנס עוזרי מצורפות - מקצוע שלמד בישראל. בתחילת דרכו צייר עוזרי בסגנון מופשט, סגנון שהיה נהוג באותה התקופה במוסדות האקדמיים בישראל, אך בשנים האחרונות לחייו החל לצייר את זיכרונותיו מצנעא עיר הולדתו בסגנון יותר פיגורטיבי. עוזרי צייר את הסביבה בה גדל, הבתים, הרחובות, דיוקנאות, טקסים דתיים וטקסים של מחזור החיים. אולם יותר מכל, הוא צייר את פנים בתי הכנסת, שם בילה כמו כל ילד/גבר יהודי בצנעא

זמן רב בתפילה ולימוד. ללא כל סנטימנטליות אך עם קשר רגשי עמוק, עוזרי צייר באקוורלים אימפרסיוניסטים את שנותיו המעצבות בצנעא, עולם של חוקים ומסורת דתית מחייבת ברחבי הרובע היהודי הסגור. עוזרי צייר בעוצמה כמעט מיסטית את געגועיו העזים לחיי ילדותו בצנעא, שרואים מאחוריו את מעטה הזמן. הוא אינו מנסה לשחזר את המציאות, אך בסגנונו המרמז, מצליח עוזרי לתת ביטוי לעולם שהותיר בצנעא, כאשר המרחק והקרבה בציוריו מתמזגים בהרמוניה מושלמת.

תערוכה: מיצב '1,053' | קשת כהן

מיצב המספר את עדויותיהם של משפחות פרשת ילדי תימן, מזרח ובלקן.

המיצב '1,053' מבקש לספר את סיפוריהם של 1,053 הילדים והילדות שמקרי היעלמותם עלו בשלוש ועדות החקירה שהקימה המדינה בנוגע לפרשת ילדי תימן, מזרח ובלקן. היצירה מתארת את הפרשה דרך הפרזומה של עדויות המשפחות, בהתבסס על מסמכי דוחות הוועדות. פרטי הילדים שמצוינים על גבי הקרטונים לקוחים מתוך המסמכים של ועדות החקירה שהועלו לפני כחמש שנים לאתר האינטרנט של ארכיון המדינה והוגשו לכלל הציבור.

כל ילד מוצג על גבי קרטון חלב, על פי סדר אלפביתי של שם הילד/ה, כאשר מספר מקרים של אחים מאותה המשפחה נמצאים על שתי פאות סמוכות על אותו קרטון חלב.

כל צבע מייצג ועדת חקירה אחרת: ירוק – ועדת בהלול-מינקובסקי שמסקנותיה פורסמו בשנת 1968, בו' – ועדת שלגי משנת 1994, ותכלת עבור ועדת כהן-קדמי

משנת 2001. קרטוני החלב השחורים מייצגים את הילדים העלומים שוועדות החקירה קבעו שגורלם אינו ידוע.

קרטון החלב שימש בעבר כפלטפורמה למודעות חיפוש ילדים נעדרים, ומעבר להיותו מדיום פרסומי, הוא מגלם בתוכו נרטיב של משפחה, אימהות, ובית שעומדים בניגוד לעדויות המובאות על גביהן ומעצימות אותן. המיצב מעלה שאלות בנוגע ליחס שקיבלו המשפחות ומציף אל פני השטח את תחושות העקירה, ההשפלה, האטימות, ההסתרה וההרחקה שמלוות אותן עד היום. הצלקת הקשה שנותרה מאותם רגעי אובדן היא לבה המדמם של הפרשה, מעבר לשאלה מה עלה בגורל הפעוט ובין אם נפטר או נמסר לאימוץ.

"בשנת 1954 נולד לסבתי רימונד כהן ז"ל בנה הרביעי, פנחס כהן, ובהיותו בן שנה נעלם מבית החולים, מבלי שהמשפחה ראתה את גופתו או קיבלה תעודת פטירה. כאבה של סבתי היה גדול מנשוא והיא לא פנתה לוועדות החקירה שהוקמו בשנים אחר כך. לצערי, סבתי הלכה לעולמה בשנה שעברה, נושאת עמה את סימני השאלה לעד".

העבודה נעשתה במסגרת פרויקט גמר במחלקה לתקשורת חזותית באקדמיה בצלאל, בהנחייתו של ארנסטו ביכובקי רז, בשנה"ל תשפ"א 2021.

קשת כהן, 27, מעצבת גרפית ובוגרת המחלקה לתקשורת חזותית בבצלאל לשנת 2021.

קשת בת הזקונים של נסים ומרגלית כהן, יוצאי מרוקו ועיראק, נולדה בדימונה וגדלה בנעוריה באשדוד. בוגרת תנועת הנוער 'הצופים' ושירות צבאי של שלוש שנים כמדריכת סימולטור בחיל האויר. כהן מאמינה באחריות שלה כמעצבת ליצור שיח חברתי, ליצוק סיפור אל תוך פורמט ויזואלי, ולתווך נושאים שמעסיקים אותה – באמצעות יצירה.

תערוכה: דיוקן תימני, ארץ ישראל, 1881-1948

אוצר: גיא רוז

מראשית דרכה של היצירה האמנותית בארץ, זכו בני העדה התימנית ליחס מיוחד כמושאייה בתחומים רבים: שירים, סיפורים, ציורים, הצגות תיאטרון, סרטים ותצלומים. בתערוכות שהוצגו במהלך השנים ובספרים, שחקרו תחומים שונים בתולדות העדה התימנית בארץ המוצא ובארץ המכורה, הופיעו תצלומים מוקדמים כאיורי שוליים המלווים טקסטים רחבי יריעה. פרק נעדר זה בהיסטוריה הכללית, בתולדות האמנות ובתולדות הצילום בארץ, זוכה בתערוכה 'דיוקן תימני' לחשיפה ראשונה במוזיאון ארץ ישראל, תל אביב. התצלומים נמצאו בארכיונים ציבוריים ובאוספים פרטיים. יש בה תגליות רב-שכבתיות המציגות את ההיסטוריה החזותית של העדה התימנית בארץ מראשיתה ועד קום המדינה, ובמקביל – פרק חשוב בהיסטוריה של צילום הסטילס בארץ. אוסף תצלומים זה מזמין התייחסויות פרשניות בתחומי דעת מחקר רבים, ומביע תקווה שאכן יעורר זאת.

התערוכה מביאה עדויות חזותיות השופכות אור על ההתפתחות הסגנונית של מדיום הצילום בארץ על צירו של נושא אחד. מכאן ששני עולמות 'אחרים' ושונים זה מזה, שהודרו לאורך שנים מן ההיסטוריה של האמנות המקומית וההיסטוריה החזותית – מדיום הצילום ודיוקן התימני המצולם – זוכים לצדק 'פוטוגרפי' מאוחר במקום הראוי להם בהיסטוריה של המקום, האמנות והצילום.

תערוכה: "מסעות לתימן", 1987-2008 – נפתלי הילגר

נפתלי הילגר, מרצה, צלם גיאוגרפי וחוקר תרבויות, נולד בשנת 1957 בגרמניה. בשנת 1979 עלה לארץ ומתגורר בגן נר (גלבוע) מאז 1999. הילגר ערך שבעה ביקורים בתימן והיה בין הישראלים הראשונים שביקרו בתימן כבר בשנות ה-80. וכן היה החלוץ במסעות צילום בצפון קוריאה ובמדינות האסלאם, ביניהן עיראק, איראן, סעודיה, לבנון, סוריה, לוב, דובאי, אפגניסטן, פקיסטן ואינדונזיה. מסעותיו וצילומיו בתימן תועדו בספרו המיוחד "מסע לתימן ויהודיה" בשיתוף עמותת "אעלה בתמר". תערוכתו 'מסעות לתימן, 1987-2008', הוצגה במוזיאון האסלאם בירושלים בשנת 2011. בתערוכה במרכז מוצגים צילומים ודיקנאות מחיי היום יום. בין יצירותיו: המארי ותלמידיו, דיוואן הנשים לצד דיוואן הגברים, סדר פסח בתימן, מקוששת העצים, צורף הכסף, מבנים וארכיטקטורה, תכשיטים... ורקמות, וכל זאת – בצילומים צבעוניים ועזי מבע המשלימים את נקודת המבט המוקדמת של חייבי במרכז. הילגר הציג מתערוכותיו גם בארה"ב.

תערוכה: "יהודי תימן בישראל" – ציון עוזרי

ציון עוזרי, צלם רב מוניטין, נולד בישראל (1951) להורים יוצאי תימן ומתגורר בניו יורק. הוריו עלו לישראל מיד לאחר כינונה של המדינה במבצע "על כנפי נשרים". ציון היה הבן הראשון שנולד להם על אדמת ישראל ומכאן שמו. התנאים שהיה נתון בהם בשנות חייו הראשונות במעברות עין שמר ולאחר מכן ברעננה, וכן הרגשת השונות שהיתה מנת חלקו, השפיעו עליו עמוקות. ילדותו בישראל בתקופת גלי העלייה הגדולים והחיים בחברת אנשים שנעקרו ממקומותיהם העניקו לעוזרי פרספקטיבה רב-תרבותית.

עוזרי עורך מסעות צילום ותיעוד בקרב הקהילות היהודיות ברחבי העולם, ובכללן אלה ההולכות ונכחדות. הוא רוחש כבוד רב ואמפתיה לקהילות המסוגלות לאמץ אל חיקן את התרבויות המקומיות ובו הזמן לשמר את ייחודה של המורשת היהודית. הרגישות הרבה המשתקפת בתצלומיו נובעת מהזדהותו עם המצולמים ומן הזיקה שלו לעברם, לערכיהם ולמורשתם.

עוזרי למד בניו יורק והוא בוגר בית הספר הגבוה לטכנולוגיה ובעל תואר בוגר באמנות מאוניברסיטת פראט. תצלומיו התפרסמו בספרים ועיתונים רבים והוצגו במוזיאונים ובגלריות בישראל וברחבי העולם.

תכנית ושיטת הלימוד "העדשה היהודית" אותה פיתח, נלמדת בישראל ובתפוצות.
הוצאת שוקן בארה"ב הוציאה לאור את ספרו "יהודי תימן" (1985).
ספרו "יהודי תימן – הדור האחרון", יצא לאור בהוצאת כתר (2005).

תערוכה: צורף הכסף בעל ידי הזהב | פילגרין מתימן – יוסף כהן

יוסף בן פנחס כהן עראקי נולד בכ"ה כסלו 1912, בצנעא, בירת תימן. אביו, פנחס בן שלום כהן, הוא שהחל את מסורת הצורפות במשפחתו, שכן המשפחה עסקה עד אז בסחר שקדים (חלחל), ולא היתה לה כל נגיעה באומנות הצורפות התימנית. בתחילה מצא פנחס עבודה כשוליית צורפים אצל משפחת ג'מאל, משפחת צורפים ידועה בצנעא. לאחר ארבע שנים של התקדמות וצבירת ידע וניסיון מקצועי, הקים פנחס בית מלאכה משלו ויצא לדרך עצמאית.

משהגיע יוסף, לגיל 13 והשלים את לימודיו אצל המארי, הצטרף גם הוא אל צוות העובדים בבית המלאכה של אבא. "עד מהרה למדתי את מקצוע הצורפות וגדלתי עם בית המלאכה". אומר יוסף שהתגלה כסוחר ממולח והיה לאיש מכירות מעולה.

יוסף מסביר, כי מרכיב הזמן באומנות זו לא היה קיים וייצור התכשיט היה תהליך מורכב שנמשך זמן רב. מעניין לדעת כי יוסף היה מייצר באותם ימים את כלי העבודה בעצמו. צורכי העבודה הביאו אותו לפיתוח שיטות וכלים פשוטים מאוד ומדהים לגלות כמה עשירים ויצירתיים היו הכלים שהוא הצליח לייצר באמצעים פשוטים.

יוסף ושושנה עלו לארץ ישראל עם ילדיהם והתיישבו בהרצליה. עם עלייתו פתח יוסף בית מלאכה בתוך חנות חשמל במרכז העיר ואיתו עבדו אביו ובני משפחה נוספים.

לאחר מלחמת ששת הימים, נאלץ יוסף לסגור את בית המלאכה בהרצליה ולהתפרנס מעבודתו בגזברות העירייה, שם עבד במשך 20 שנה, במקביל לעבודת ציבור בקהילה, יצירת תכשיטים בביתו ולימוד דורות של תלמידים צעירים את רזי אומנות הצורפות התימנית המסורתית.

יוסף אומר, כי ההקפדה ללא פשרות על דיוק בפרטים הקטנים היא לחם חוקו של אדם שרוצה לעסוק באומנות זו. יוסף כהן היא ההוכחה שאהבת המקצוע וההנאה שביצירה, הן המפתח להישגיות ולהצלחה לאורך שנים.

תערוכה: "קסם המרבד" – רחל פולס דמתי

רחל פולס נולדה בשכונת שערים, ברחובות בשנת 1937 ומתגוררת כיום בכפר ורדים. פולס, הזוכרת ילדות חמה ומחבקת, החלה לצייר בסוף שנות השישים במאה שעברה, עוד כשהייתה בה תשוקה לצביעה מופשטת, ומאז עברה לציור. פולס ציירה לראשונה את אביה בעקבות חלום שלא תראה אותו יותר. אחר כך ציירה את אמה ואת שניהם על פי תצלומים. מאז החלה לצייר דיוקנאות של אנשים 'מאירים'. דיוקנאות הדמויות התימניות זכו בין היתר לשמות - 'כותשת התבלינים', 'הרוקמת', 'קולעת הסלים', 'אופת הפיתות', 'מעשן הנרגילה' ו'החדר עם המורי'. מהם עברה פולס לציורי נופים ובני משפחה. בהמשך דרכה החלה ליצור בפיסול ובקרמיקה, כשמוטיב העצב מוביל אותה ליצירות: 'הזעקה', 'הקורבן', 'נרות נשמה', 'הפליטים', 'עצבות' ו'צמיחה'.

תערוכה: איתמר סיאני – "מרבד הקסמים", 1975

איתמר סיאני, נולד בצנעא, תימן, בשנת 1941 לנעמי ויוסף סיאני. עלה לארץ במסגרת מבצע "על כנפי נשרים" בהיותו בן תשע שנים, יתום מאביו, תחילה נשלח אל המעברה ליד פתח תקווה, ואחר כך – אל כפר הנוער ע"ש מאיר שפיה. סיאני הושפע רבות מן הצייר חיים סוטין ולמד בין היתר אצל מרסל ינקו וצבי מאירוביץ. הוא החל להציג תערוכות בגלריות בתל אביב בראשית שנות השישים במאה שעברה, ובשנים 1968–1975 נשלח ללמוד בלונדון. בסוף שהותו שם הוציא לאור את האלבום 'מרבד הקסמים', הכולל חמישה עשר תחריטי נחושת, במהדורה בת חמישים עותקים. חלק מן הציורים דמיוניים, ואחרים צויירו בהשפעת צילומי הצלם דוד אלדן (לע"מ), שנתלווה למשה שרת בנסיעותיו למחנה העולים בעדן. האלבום הופק בלונדון ונרכש על ידי אספנים פרטיים ומוזיאונים בארץ (מוזיאון ישראל ומוזיאון תל אביב) ובעולם. סיאני עוסק בציוריו ואמנותו בעיקר במוטיבים יהודיים מסורתיים בדגש על יהדות תימן, כשמודלים רוחניים משמשים לו הוריו.

דמויות מופת – יגאל תם

בהיסטוריה של עם ישראל בארצו, בולטות דמויות מופת ונשים פורצות דרך מקרב יוצאי תימן, שבעשייתן הטמיעו חותם על החברה הישראלית, על מורשתה, תרבותה והגנתה.

לתערוכה זו נבחרו שמונה דמויות מופת וביניהן נשים פורצות דרך, מקרב יוצאי תימן: יוסף קאפח | אביגדור קהלני | ישראל ישעיהו | יהודה רצהבי | שרה לוי-תנאי | גאולה כהן | שושנה דמארי | האם התימנייה, בהקשר של פרשת ילדי תימן, מזרח ובלקן.

יגאל (תם) תמיר הוא אמן רב-תחומי, שפעילותו פרוסה במקומות שונים בעולם. נולד ב-1948 בירושלים. אביו, שלום תם, היה מפעיליה המרכזיים של הקהילה התימנית בעיר ומראשוני בצלאל. אמו, מלכה, היא נכדתו של הצורף הצנעני הנודע סליימן ג'מאל. יגאל רכש השכלה אקדמית באנתרופולוגיה ובאמנות, כמו כן התמחה בארץ ובחו"ל בתחומי: עיצוב, צורפות, פרסקו, ויטראז' ואמנות בעץ.

לבד מתערוכה זו, האומן יגאל תם העמיד במרכז מורשת מודל של בית כנסת תימני בהסתמך על צילום של תייר גרמני בתחילת המאה הקודמת בצנעא. המודל כולל בתוכו ארון קודש, תיבה לשליח ציבור ודגם ישיבה של המתפללים בבית הכנסת של יהודי תימן.

תערוכה: "צורפות מנייר" - אמן: נפתלי מזעקי

מגזרות הנייר של נפתלי מזעקי מספרות לנו סיפור רב שכבתי מרתק. הן מצטטות מהמסורת היהודית והמשפחתית, בקול נאיבי ורומנטי.

מקורות ההשראה של נפתלי נובעים ממעייני המסורת על ברכיה גדל. יצירתו מתכתבת עם סיפורי התנ"ך ומעוטרת בנופי ארץ ישראל, אותה הוא כל כך אוהב. הוא מעצב את סמלי היהדות ומצרף אותם זה לזה במוטיבים החוזרים שוב ושוב, ממש כמו עבודת הצורפות התימנית של סבא רבא שלו. "סבי עבד עם חוטי כסף וזהב דקים ויצר עבודות פיליגראן עדינות, תוך שימוש במוטיבים דקים ועדינים, החוזרים על עצמם".

יצירתו רבת רבדים בתוכן, בסמלים ובצבע. הוא מוסיף עומק לתמונות באמצעות פיסות נייר צבעוניות אותן הוא שוזר מאחורי חללי הנייר הגזורים, בסגנון אמנותי ייחודי, אותו פיתח לאורך השנים.

המגזרות פותחות למתבונן עולם חושני של קסם, תמימות וצבע. צלילים בוקעים מהמגזרות. ניחוחות וטעמים נפלאים עולים כהד מיצירותיו: "עורי צפון ובואי תימן הפיחי גני יזלו בשמי יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו".

במגזרות משולבים פסוקים ומילים, לעיתים גלויים ולעיתים סמויים - שרק המיטיב להתבונן יבחין בהם.

"כשאני גוזר אני מתגעגע לשכונת שעריים ולדמויות מילדותי: לעגלונים, למוכר הקרח, לסנדלר, למוכר הנפט. אני זוכר את ריח קליית התירס עולה מהטבון של סבתא בחצר, את ניחוח הגרעינים הנמכרים בחרוטי נייר עיתון ואת טעם המתוק מדבש של הפירות מהבוסתן של סבא וסבתא".

**עולם שאיננו עוד – תצלומי הקהילות היהודיות האחרונות בתימן
אוצרת: אסתר מוצ'בסקי-שנפר**

הציירת, המשוררת והצלמת הפריזאית, מרים טנג'י, נסעה לתימן, שלוש פעמים בשנים: 1983, 1984 ו-1986. נסיעותיה היו בהשראת הדיווחים המרהיבים של צלמים צרפתים אשר בקרו בתימן. מרים טנג'י ביקרה בשלוש קהילות יהודיות בתימן: בכפר בית-סינאן, באזור אַרְחַב שבמחוז צנעא, ובשני כפרים בצפון תימן סמוך לגבול עם סעודיה - אל-חג'ר שליד חִידָאן, וכן ואדי אַמְלָאח, מזרחית לצַעְדָה. רוב יהודי תימן,

קרוב לחמישים אלף, עזבו את תימן במסגרת עליית "על כנפי נשרים" (1949 - 1950) אך לא כולם. נותרו מאחור כמה מאות יהודים בקהילות קטנות כמו אלה המוצגות בתמונות התערוכה. אלה עזבו את תימן בשנים 1991-1992 ובכך הגיעה לסיומה גולת יהדות תימן על מסורותיה העתיקות.

התצלומים של מרים טנג'י הם אפוא בעלי חשיבות רבה, המציגים קהילות יהודיות שנעלמו ודרך חיים שאינה עוד. התצלומים ממחישים כיצד היהודים שם הצליחו לשמור ולחיות על פי מסורות היהודיות מזה אלפי שנים. כך למשל, לימוד הקריאה בעברית ובכתבי הקודש בקרב ילדים בגיל צעיר מאוד, כמו כן שמירה קפדנית על כללי השחיטה היהודיים. יהודים זוהו בעיקר לפי הפאות שלהם הנקראים בעברית תימנית "סימונים" (סימנים) ונראים בכל התצלומים. השארת הפאות נכפתה עליהם על ידי השלטונות, על מנת להבדילם מיתר האוכלוסייה, אך בה בעת גם מרצונם לפי הציווי ההלכתי. כמו כן, בתצלומים אנו רואים את היהודים לבושים על פי קוד לבוש ייחודי להם, השונה ממלבושם של שכניהם המוסלמים. מעמדם של היהודים בתימן הוא מעמד בני חסות (ד'ימי) - אזרחים סוג ב' המוגנים בחוק. לכן לא הורשו היהודים לשאת את הג'מביה - הפגיון, שלובש על חגורתו כל מוסלמי בתימן. כלומר, זאת עוד אפשרות לזהות את היהודים. זאת ועוד, מהתצלומים ניתן ללמוד אודות משלח ידם של היהודים, כמו צורפות, בורסקאות, ייצור סלים וכדו'. ניתן גם להבחין ביחסי הידידות שבין היהודים למוסלמים, כולל השייח'ים המקומיים.

התצלומים מאפשרים הצצה לצורת חיים שונה מאוד מאלה שאנו מורגלים בהם היום, מהם עולה אווירה של אורח חיים קדום - הצורך עדיין עובד על הרצפה, החדרים ללא תאורת חשמל ומוארים רק בקרני האור החודרות מבעד לחלונות הקטנים. חיים שבהם התנועה ממקום למקום היא בעיקר רגלית, כמו כן, ניבטת מהם הרמוניה של חיי משפחה במרחבים מצומצמים, ללא חדירת העולם החיצון.

